

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В РЕАЛІЯХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Актуалізовано проблему національно-патріотичного виховання сучасних учнів-читачів. Представлено новий зміст шкільного курсу української літератури для 5–6 класів НУШ в аспекті означеної проблеми. Розкрито дидактико-методичний потенціал чинного підручника української літератури для 5 класу щодо формування громадської компетентності, національної свідомості учнів.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, українська література, учні 5–6 класів, Нова українська школа, модельна навчальна програма, підручник.

The problem of national-patriotic education of modern pupils-readers has been updated. The new content of the school course of Ukrainian literature for the 5th-6th grades of NUSH is presented in the aspect of the specified problem. The didactic-methodical potential of the current textbook of Ukrainian literature has been revealed for the 5th grade regarding the formation of public competence and national consciousness of students.

Keywords: national-patriotic education, Ukrainian literature, 5th-6th grade students, New Ukrainian school, model curriculum, textbook.

Вступ. У вітчизняній педагогіці та шкільній практиці проблема виховання в здобувачів загальної середньої освіти національної свідомості, любові до Батьківщини, шанобливого ставлення до історії своєї країни, її державних символів, до свого народу є однією із пріоритетних. Особливої актуальності її розв'язання набуло в умовах повномасштабної російсько-української війни.

Розкриття змістових і методичних аспектів національно-патріотичного виховання учнів у системі літературної освіти Нової української школи визначаємо як мету означеного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Ціннісні орієнтири змісту сучасної шкільної літературної освіти характеризуються пріоритетом національно-патріотичного виховання учнів, в основі якого формування національної свідомості, патріотизму, активної життєвої позиції, шанобливого ставлення до національної культури, здатності зберегти свою національну ідентичність, брати участь у розбудові та захисті своєї держави. Так, у чинній модельній навчальній програмі з української літератури для 5–6 класів, підготовленій в Інституті педагогіки НАПН України (науковий керівник авторського колективу – Т. Яценко), наголошується на важливості «виховання національно свідомих громадян України; формування гуманістичного світогляду, національних і загальнолюдських цінностей учнів» [1, с. 3].

Модельну навчальну програму побудовано за тематично-жанровим принципом, відтак у її змісті передбачено розділи патріотичної тематики. Зокрема, для 5 класу дібрано художні твори за такими тематичними розділами: «Малі жанри фольклору та літератури (прислів'я, приказки, загадки)», «Минуле українського народу: легенди, перекази, літописні оповіді», «Україна і я», «Рідна природа», для 6 класу – «Міфи прадавньої України», «Народні пісні. Календарно-обрядові пісні», «Ліричні послання Україні», що сприятиме вихованню в учнів любові до України, рідного краю і його природи, поваги до національних традицій і символів українського народу, осмисленню історичних образів українців – борців за національну незалежність, формуванню громадянської компетентності.

На досягнення означених освітньо-виховних цілей орієнтоване змістове наповнення (художньо-публіцистичні оповіді, методичний апарат, ілюстративний матеріал) чинного підручника «Українська література. 5 клас» (автори – Т. Яценко, В. Пахаренко, О. Слижук) [2].

Під час опрацювання тематичного розділу «Малі жанри фольклору та літератури» п'ятикласники можуть збагатити власний читацький досвід українськими прислів'ями і приказками національно-патріотичного змісту: «Немає в світі краще рідного краю. Батьківщина – мати, умій за неї постояти. Людина без батьківщини – соловей без пісні. Батьківщина починається з сім'ї» [2, с. 13].

У рубриці «Читацький путівник» до розділу «Минуле українського народу: легенди, перекази, літописні оповіді» зазначається, що «... праукраїнці-рósичі створювали свої мудрі, красиві й захопливі легенди, перекази, літописні оповіді, у яких збережено історичну пам'ять народу» [2, с. 70].

Актуалізуючи знання про національні традиції і символи українського народу, у рубриці «Ти вже знаєш» передбачено завдання: «Пригадай відомі тобі легенди. Розкажи, що нового ти довідався/довідалася з них про звичаї, традиції, світогляд українського народу» [2, с. 70].

Візуалізації прочитаного тексту легенди про калину як один із традиційних символів української культури сприяє ілюстративний матеріал підручника та робота над образами з художнім твором, що утверджують такі важливі категорії національного виховання, як «Україна», «хата», «калина», «лелека». Представлені фото та репродукції картин тематично корелюють з художнім текстом. Поглиблюють осмислення навчального матеріалу такі запитання: «Розглянь картину О. Шупляка «Сон Калини». Який настрій намагався передати художник? З яким епізодом легенди співвідноситься ця картина? Чому калина стала символом краси, доброти та кохання?» [2, с. 71].

Збагаченню духовного світогляду школярів, вихованню шанобливого ставлення до історії України, формуванню усвідомлення особистістю себе як частини українського народу сприяє методичний апарат навчальної теми, присвяченої вивченню уривку із «Повісті минулих літ» (у переказі В. Близнеця): «Чому Київську Русь вважали однією з найкультурніших держав тогочасної Європи? У чому, на твою думку, полягає важливість для

сучасників/сучасниць збереження літописних оповідей про наше минуле? Для чого варто зберігати пам'ять про минуле свого роду і народу?» [2, с. 88].

Мотивуючи п'ятикласників до текстуального вивчення художніх творів тематичного розділу «Україна і я», у рубриці «Читацький путівник» акцентується на важливості формування патріотичних почуттів особистості: «Для кожної людини в світі рідний край – найдорожчий серцю. А за що ти любиш рідну вулицю, своє село чи місто, Україну? Напевно, немає жодного письменника або письменниці, які б не змалювали у своїх творах Батьківщину, її людей, природу, які б не захоплювалися нею, не турбувалися про неї. Адже рідна земля дорога серцю – як рідна мати. У цьому розділі ти більше довідаєшся про життя і творчість найвидатнішого українця – Тараса Шевченка. Прочитаєш поезію Богдана Лепкого та ознайомишся з творами сучасної поезії, у яких оспіваний український край» [2, с. 108].

Утвердженню високих моральних ідеалів, формуванню активної громадянської позиції учнів сприяє змістове наповнення теми, присвяченої вивченню життя і творчості Т. Шевченка. Так, у процесі вивчення вірша «Учітесь, читайте...» (уривок із послання «І мертвим, і живим...») у рубриці «Поміркуй!» запропоновано особистісно орієнтовані запитання, що спонукають учнів до глибокого осмислення провідного мотиву поезії та проведення паралелей із сучасністю: «Чому без належної освіти неможливе справжнє національне відродження народу? На твою думку, що таке чуже, а що своє в навчанні? Як поет це радить поєднувати? Як ти розумієш цю пораду? Чому, на переконання Т. Шевченка, не можна зрікатися рідного народу, його традицій, мови? Чи злободенними є ці поетові заповіді сьогодні?» [2, с. 109].

Змістовна художньо-публіцистична оповідь рубрики «Літературознавчий клуб» про сповнене випробувань і боротьби життя Т. Шевченка є передумовою для формування в уяві учнів образу митця як особистості, що й нині залишається найбільшим моральним авторитетом для українського народу. Запитання проблемного характеру спонукають п'ятикласників до розуміння духовно-моральних ідеалів поета, сприяють формуванню ціннісного ставлення до українського народу, Батьківщини, нації, розвитку вміння пояснювати власну громадянську позицію: «Які вчинки Т. Шевченка свідчать про його щире любов до України?» [с. 109]. «Чи можна Тараса Шевченка назвати успішною людиною, переможцем? Свою думку обґрунтуй. Чому цього митця вважають найвидатнішим українцем?» [2, с. 115].

Текстоцентричний принцип навчання української літератури як основний у побудові підручника створює можливості для використання текстів виховного змісту. До роздумів про історичну долю України та готовності заради неї до самопожертви спрямовує п'ятикласників текстуальне вивчення оповідання З. Мензатюк «Мій тато став зіркою». Методичний апарат до опрацювання цієї навчальної теми передбачає особистісно орієнтовані запитання, що сприяють глибокому осмисленню національно-патріотичної тематики твору – прагнення українського народу до свободи, причетність кожного до історії рідного народу, важливості збереження пам'яті про найрідніших. Наприклад: «Що ти

знаєш про Революцію гідності? Чи є серед близьких тобі людей учасники тієї історичної події?» [2, с. 199].

У підручнику подано навчальний матеріал, у якому акцентовано на подіях повномаштабної російсько-української війни. Так, дослідницькому завданню до драми-казки Олександра Олеся «Микита Кожум'яка» передує така інформація: «За однією з легенд, після того, як Микита Кожум'яка здолав Змія, він запряг його у плуг і проорав велетенську борозну. Внаслідок цього утворилися так звані Змієві вали – видовжені земляні насипи, які слугували захистом від чужоземних загарбників, передусім кочівників. Вони ще й тепер простягаються майже на 2000 км через усю Наддніпрянську Україну. Навіть через тисячі років після тих далеких подій Змієві вали є оберегом. Так, ранньою весною 2022 року танки російських загарбників, які вторглися в Україну, не змогли їх здолати і змушені були відступити поблизу села Білогородка (неподалік від Києва)» [2, с. 97].

У матеріалі «Літературознавчого клубу» до оповідання М. Морозенко «Вірність Хатіко» представлено паралелі із подіями сучасної війни: «На жаль, подібні історії трапляються і в наші дні. Так, у селищі Макарів, що на Київщині, вірний пес Ріні породи акіта-іну майже місяць чекав на порозі будинку на свою господиню Тетяну. Утім, вона загинула під час війни, яку розв'язала росія проти українського народу. Собаку вдалося врятувати завдяки підтримці небайдужих людей і волонтерів. Ріні знайшов новий дім і нових господарів» [2, с. 165].

Дослідницька робота над цим оповіданням передбачає підготовку творчого проєкту «Тварини війни». Учням рекомендовано дотриматися таких настанов: «Для цього, наприклад, довідайся інформацію про песика Патрона. Він здобув велику популярність під час війни України з росією, став улюбленим супергероєм для дорослих і дітей. Цей собака породи джек-рассел-тер'єр допоміг українським військовим виявити значну кількість вибухових пристроїв, що були встановлені російськими загарбниками. Зроби цікаву презентацію проєкту» [2, с. 167].

Висновки. Чинна модельна навчальна програма з української літератури для адаптаційного циклу навчання, що за тематично-жанровим принципом актуалізує тематичні розділи патріотичної тематики, та чинний підручник «Українська література» для 5 класу (автори –Т. Яценко, В. Пахаренко, О. Слижук) як у змістовому, так і в методичному аспектах орієнтовані на організацію ефективної навчальної діяльності, спрямованої на національно-патріотичне виховання, формування громадянської компетентності, утвердження національних і загальнолюдських цінностей учнів.

Список використаних джерел:

1. Модельна навчальна програма «Українська література»: 5–6 класи для закл. заг. серед. освіти /автори: Яценко Т. О. та ін.: Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 64 с.
2. Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А. Українська література: підруч. для 5 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: ВД «Освіта», 2022. 256 с.